

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—•—•—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«Idjtihad» Constantinople

—•—•—
Téléph : 20865

xxviiième ANNÉE

İÇTİHAT

Türkçe ve Fransızca

İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 358

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdlısı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

—•—•—
Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi sekizinci sene

APTULLAH CEVDET ŞAHSİYETİ

Arkadaşlar konuşuyorlardı ; biri :

— Haberiniz varmı ? Aptullah Cevdet ölmüş , dedi .

Ben bu havadisi büyük bir hayretle karıştırdım .

— Ay, ne münasebet ? demiştim. Bende bu aksülamel niçin olmuştu ? Çünkü ölüm temamile uzvî bir hâdisedir. Ancak uzvî zaruretlerle izah edilebilir. Halbuki bizim kafamızdaki Aptullah Cevdet bütün uzvî zaruretlerden soyulmuş bir tekâmül kuvveti gibi yaşıyordu. Ölümle münasebetini kabul etmek ağır bir itiraf olacaktı. Halbuki ölümü artık emri vaki idi .

Evet , Gök Alp Ziya Aptullah Cevdet'i İstanbulun eski mahallelerini yakan büyük yangınlara benzetirdi . « O tarlayı temizliyor , sonra gelen bizler de kolayca imar ediyoruz » derdi . Aptullah Cevdet yangın ateşi değildi ; yakmaz fakat aydınlatırdı . Müspet kafasının ateşinden tutuşdurduğu bir kütük parçasıyla hayatımızın ayıplarını aydınlatıyordu . Gök Alp bütün maşerci, aklı veya mistik telâkkileriyle

hayatta bir nevi içtimai konformizme bizi götürürken, o, aynı bizi haksız olarak «ferdiyet» adı verdiği ve haklı olarak şimdi şahsiyet ve hürriyet diyebileceğimiz hidayet yoluna götürüyordu. O bir çokları gibi kant'la uyuşamıyor fakat Jean-Marie Guyau'yu seviyordu .

Shakespeare'e iptilâsı , Hayyamcılığı sebep-siz değildi . Çünkü Aptullah Cevdet, insaniyet tepesine milliyet patikasından başı önünde ihtiyatla tırmananlardan değildi . O, milliyete insaniyet şosasından ve insaniyet kıblesine yüzünü çevirmemek şartıyla zarurî gerisin geriye ve düşe kalka inerdi .

Bu adam doktor, şair, feylesof, sıfatlariyle beliren bir nevi Marx'tı . İktisadî müessisenin hakimliğini ve iktisadî esirliğin sefilliğini onun kadar iyi duyan ve anlatan içimizde yoktu . İktisat medeniyetini bir din ve ahlâk medeniyeti gibi anlar , iktisadî şuur tenbelliğini cemiyeti için ölüm tehlikesi olarak gösterirdi. Konforeculuğu , samancılığı kötü bir burjuvanınki değildi . Tramvay biletini tasarruf eden

gibi yanlış bir propaganda mahsülüdür. Taasubun en koyu bir devrinde (Duzy) nin kitabını tercüme etmek cesaretini göstermesi , softalığın gayiz ve husumetini alevlendirmiş , dinsizlikle ittiham edilmesine sebep olmuştur. Cevdet gibi hür fikirli , münevver ve ateşin vatanperverlere düşman olan o zamanın mütebit ve mutesallit idaresi de bu asılsız ittihama germi vermek suretiyle büyük vatanperveri halkın nazarından düşürmeğe çalışmıştır. Halbuki hakikatte Abdullah Cevdet, akide sahibi bir müslümandı . Hususî müsahabelelerinde ezberindeki kıymetli âyet ve hadislerden çok istişhat ederdi . Onun asıl düşman olduğu şey, taassup ve hirafedir. Müslümanlığın, cahil softalar tarafından yanlış anlaşıldığına ve yanlış anlatıldığına kanidi ve sırf bu endişe ile

(Duzy) yi tercüme ettiğini söylerdi .

Merhum üstadın bir kitabından çıkarılıp mezarı başında , Peyami Sefa Bey tarafından okunan (Nâti Şerif) i dinleyenler , müslüman Abdullah Cevdetin dinî heyecanının azametile titremişlerdir .

Karlı dağın birde şu ilâhî sesini dinleyiniz: Hayatu kâinat asudedir ağuşu nurunda
Değil dinî husumet dinimiz dinî muhabbetdir;
Lisanı vecdidir eş'arımız viedamı tevhidin ,
Nevayi udumuzda titriyen kalbi tabiattır .
diyen adam nasıl dinsiz olabilir?..

Fazlu irfanına , Max Nourdan , Gyp ve G. Le Bon gibi garbın müstesna zekâlarının şehadet ettiği Ahdullah Cevdet, bizim gibi fanilerin tenkit ve tevkirinin pek üstünde kahr.

Dr. Nuri Fehmi

ayaklarının hakkını o gece bir açın karnına indirirdi .

Canı kurumayan bir kaynağa , dinmeyen bir yağmura , sönmeyen bir yanardağa benziyordu . Rahmetini yalnız nefesine değil , düşmanlarına bile yağdırıyordu . Zeval kabul etmeyen bu coşkunkluk zevale tapan toprak kalbini çatlatmış olacak ki nihayet öldü .

Aptullah Cevdet şu coğrafya kitabının ilk sahifesine resmi giren dünya üzerinde mutlak bir mükemmellik olmadığını öğrenseydi kuvvetlerini devler gibi israf etmez , daha çok yaşayabilirdi . O kadar dik ve sarp hayat yollarından geçtikten sonra, karlı gağların tepelerinde Ezraili görüyor ve ölümü duyuyordu . Onun için son senelerde dehasının bütün saltanatını sefihe harcıyordu .

Namütenahi tahdit edilmeyeceği gibi , orijinal bir varlık ta tarif edilemez Aptullah Cevdet'in gelişi güzel yakaladığımız hassalarına birini daha katalım . Bu adamın büyük hususiyetlerinden biri de kendi vatandaşları tarafından mütemadiyen tenkitlere uğraması, kusur ve noksanlarının mevzuu bahs edilmesi değil midir ? Hangi harci alem yapı bu kadar dik katli itiraz çağırır ? Hattâ mezarı başına kadar .

Aptullah Cevdet tekâmülün bir nesil gözüyle kavranması mümkün olan olmuş bitmiş safhalarından biri değildir . O tamamlanması asırlarca kabil olmıyan bir maksadın binası gibidir . Etrafında daima iskeleler, payandalar duran ve bitmiş yüzünü muasırlarına göstermiyen devyurdu binalara benzer . Manasını anlayabilmek için ilk mimarı olan hayatın içine kadar girmek lâzımdır . Sağlığında suçunu, ölmünde namazını münakaşa ettik . Fakat ne olduğunu bir türlü anlayamadık .

Ne tuhaf şey ! Ölenle ölümez derler . Ölüm münasebetiyle bundan daha şeni ne söylenebilir ? Bilâkis ölenle ölmek elimizde değildir . İşte şimdi pek güzel anlıyorum ki Aptullah Cevdet'le birlikte mezara giren gerçi bizim cisminiz değil, fakat acaba maneviyatımızın büyük

Müncemid âleme der müştâ'il avazı : uyan

Titreyen illere bir parça hararetle ziya
Vermeden sönmemek aşkile yanan bir kürresin.
Çağlayan nağmeler ilhamının afakında
Gizli göz yaşlarıdır bir samadanî ye'sin .

[']

7 Teşrini sani 1932

A. C.

Abdullah Cevdet ve Ölüm

« İctihad » ın büyük üstadı hakikî hürdü .
Onu yılmazlığı yıllarca vatandan sürdü .

Zulmü sarmıştı alevler gibi « Kahriyat » ı .
Al kanatlardır onun sanki rubaiyatı .

« Karlı Dağdan Ses » i eflâke ateş püskürdü .
Heyecanlar onu sonra , yazık , öldürdü .

Gerçi durmuş deniyor , artık inandım , o yürek,
Toprak altından o lâkin göğe haykırsa gerek ;

Kudretin darbei aczile serildimse yere ,
Malikim ölmeyecek , solmıyacak şahesere .

Biz ölümden öcü hep böyle alır kimseleriz .
Ebedî iz bırakıp dehre , esefsiz gideriz .

Geldi bir hüznile tarihe sinen musiki !
Gitti Cevdet , varır evce « Düşünen Musiki » .

3 - 12 - 1932 Temyiz Reislerinden

Fuat Hulûsi

bir kısmı değil midir ? Bu mersiye yi bir az da
kendimiz için yazmıyormuz ?.. Fakat ne çare ;
kalan yalnız o, yaratandır .

İsmail Hakkı

['] « Akşam olmadan » adlı hazırlayıp ta çıkarmadığı şiir mecmu ai eşarından bir kıt'asıdır . Diğer kıt'aları Yolların sesi mecmuasında çıkacaktır .